

Motion till riksdagen 2025/26:2413

av Pia Trollehjelm (SD)

Stärkt skydd för det marina kulturarvet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja tidsgränsen för automatiskt skydd av fartygslämningar i kulturmiljölagen genom att införa en rullande 100-årsregel, där fartyg som förlist för mer än 100 år sedan automatiskt omfattas av skydd och denna gräns justeras årligen, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja straffet för fornminnesbrott av normalgraden till fängelse i högst ett år i syfte att förlänga preskriptionstiden och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en möjlighet till tillfällig skyddsdeklaration för nyupptäckta vrakplatser och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga förhållandet mellan kulturmiljöskydd och bärgningsrätt så att kulturarvet ges företräde, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Sverige har en lång och rik sjöfartshistoria. Östersjöns unika miljö har bevarat tusentals fartygslämningar, vilka tillsammans utgör ett av världens främsta marina kulturarv. Till skillnad från andra havsområden saknar Östersjön i stort sett den trätande skeppsmask

som annars snabbt bryter ned vrak av trä. Detta innebär att fartyg som förlist för flera hundra år sedan fortfarande ligger välbevarade på botten. Kombinationen av låg salthalt, låg temperatur och svagt ljus gör Östersjön till en unik miljö i världen, där kulturarvet under vatten bevaras på ett sätt som saknar motstycke.

Skyddet för kulturarv i Sverige är starkt på land, men det upphör i praktiken vid strandlinjen. Under vatten gäller andra regler, vilket gör att stora delar av vårt marina kulturarv inte har samma rättsliga skydd som motsvarande lämningar på land. Detta är särskilt anmärkningsvärt eftersom våra vatten rymmer lämningar som ofta är bättre bevarade än de på land.

Behovet av lagändringar har uppmärksammats av Statens maritima och transporthistoriska museer (SMTM), tillsammans med Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna, Kustbevakningen samt Polismyndigheten, däribland Nationella operativa avdelningen (NOA). Dessa aktörer har påtalat att nuvarande regelverk är otillräckligt för att långsiktigt skydda det marina kulturarvet.

1. Höjd tidsgräns för fartyglämningar

Enligt nuvarande kulturmiljölagen är endast fartyglämningar från före 1850 automatiskt skyddade. Detta innebär att många betydelsefulla lämningar från senare tid saknar skydd, trots att de har högt kulturhistoriskt värde. Genom att införa en rullande 100-årsregel – där fartyg som förlist för mer än 100 år sedan automatiskt omfattas av skydd och gränsen justeras årligen – säkerställs ett långsiktigt skydd. Detta ligger också i linje med UNESCO:s konvention från 2001 om skydd för det undervattenskulturarv som är minst 100 år gammalt, och stärker Sveriges internationella åtaganden.

2. Skärpt straffskala för fornminnesbrott

Straffskalan för fornminnesbrott av normalgraden stannar vid högst sex månaders fängelse, vilket innebär en preskriptionstid på två år.

I marin miljö, där upptäckt och dokumentation ofta tar längre tid, är detta otillräckligt. Genom att höja straffskalan och förlänga preskriptionstiden, ger rättsväsendet bättre förutsättningar att lagföra brotten. Detta är nödvändigt för att det marina kulturarvet ska omfattas av samma nivå av rättsskydd som lämningar på land.

3. Tillfällig skyddsdeklaration

När nya vrakplatser upptäcks behövs ett snabbt skydd. I dag saknas möjlighet för länsstyrelserna att omedelbart stoppa plundring i väntan på ett formellt beslut. En möjlighet till tillfällig skyddsdeklaration skulle täppa till detta rättsliga tomrum och garantera att det marina kulturarvet skyddas i tid.

4. Förhållandet mellan kulturmiljöskydd och bärgningsrätt

Kulturmiljölagen och sjörätten riskerar i vissa fall att stå i konflikt. Kommersiella intressen kan åberopa bärgningsrätt även när kulturarvet borde ha företräde. Ett förtydligande i lagstiftningen är därför nödvändigt för att undanröja tveksamheter och garantera att skyddet för det marina kulturarvet alltid ges samma företräde som motsvarande skydd på land.

Pia Trollehjelm (SD)